

El temps dels

“francesos”

La debilitació de la població catalana a causa de les malalties, pestes, terratrèmols, guerres, etc., dels segles XIV i XV va provocar una nova migració provinent del nord. Era el temps del “francès”. La immigració francesa, o més ben dit occitana, marcarà els segles següents, els segles XV, XVI i XVII de la història de Catalunya.

D'entre els diferents corrents migratoris que podríem avaluar per a la Catalunya moderna brilla amb llum pròpia el francès, encara que, en funció de la procedència geogràfica majoritària, l'hauríem de rebatejar com “occità”. Una afirmació inicial, categòrica i tal vegada excessiva, en corrobora la transcendència: “De finals del segle XV al primer terç del segle XVII, al llarg d'un període d'uns cent cinquanta anys, Catalunya es veié envaïda per una onada d'immigrants francesos. Des de la capital fins el llogarret més petit, passant per les ciutats, viles i llocs, cap zona del Principat (...) sembla haver-se salvat de l'allau de pobladors vingut de l'altra banda dels Pirineus.” Devem l'asseveració a J. Nadal i E. Giralt, i l'hem manllevada de l'estudi que efectuaren sobre Mataró, publicat el 1966.

De fet, el treball pioner sobre la immigració francesa a Catalunya fou el d'E. Moreu-Rey, que l'analitzava per a la ciutat de Barcelona. La investigació obtingué el premi Prat de la Riba de 1954, tot i que no fou publicada fins al 1959. Just un any abans del cèlebre *La population catalane de 1553 à 1717. L'immigration française et les autres facteurs de son développement* (SEVPEN, París), traduït recentment al català. Per tant, tenim gairebé mig segle de bagatge bibliogràfic sobre la qüestió i això ens ha de permetre de dur a terme un mínim de recull sintètic que oferirem als lectors estructurat en capítols.

Els motius de la sortida i de l'arribada. L'àrea d'emigració cap a Catalunya presenta una gran estabilitat i s'estenia des dels Pirineus fins als con-

traforts del Massís Central. Els factors que empenyien a emigrar barrejaven elements estructurals amb d'altres de conjunturals: estat crònic de sobrepoblació dels vessants septentrionals del Pirineu, impacte devastador de les guerres de religió entre catòlics i hugonots, tradició emigratòria de les Terres Altes alverneses i del Massís Central cap al Migjorn, bandolerisme, pobresa, alta fecunditat femenina...

Com a factor bàsic i elemental que atreïa els occitans cap a Catalunya és d'al·lusió obligada el buit demogràfic català provocat per la gran epidèmia de pesta negra de 1348, amb les reiterades aparicions de la malaltia durant la segona meitat del segle XIV i al llarg del segle XV. Si hi sumem terratrèmols, plagues de llagosta, guerres internes (remences, civil catalana) i externes (de Castella, afermament a la Mediterrània) s'acaba de configurar un panorama desolador per a un país que amb prou feines arribava als 400.000 habitants en entrar al segle XVI. Pocs pobladors, terres vacants i, per tant, crida, llaminera, d'uns sous atractius i a l'alça. A més, després de 1486, amb la promulgació de la sentència arbitral de Guadalupe s'acabaren les guerres entre pagesos i senyors que, de forma larvada o explícita, havien aclaparat la Catalunya Vella per espai d'un segle i quart.

Per acabar de lligar l'explicació, resulta ineludible parlar dels vincles dinàstics (llaços entre les cases de Carlat i de Barcelona-Provença des de finals del segle XI), religiosos (culte a Sant Grau, aquí, i a la Mare de Déu de Montserrat, allí) i lingüístics (els occitans parlaven un “quaix català”). No serà endebades recordar que hi havia hagut una clara voluntat del casal de Barcelo-

na de projectar-se en direcció al nord, un desig que havia quedat anorreat cap a mitjan segle XIII.

Els documents que permeten d'acostar-se al coneixement de la importància quantitativa de la immigració occitana a Catalunya són força diversos, i en general l'anàlisi històrica ha mostrat preferències. Dintre del camp dels registres sacramentals destaquen els llibres de matrimonis. Són una font principal

(que faciliten l'accés al coneixement dels treballadors temporals). No val a oblidar els llibres de confraries.

També ha estat emprada la Matrícula de 1637, confeccionada per la Junta de Represàlies que havia de controlar la població francesa resident a Catalunya en temps de guerra amb França. Tot i que la seva visió es limita a la zona litoral, els interrogatoris que es feren sobre els immigrants aporten dades de

llevades de consell)... Està encara per fer el treball que interrelacioni i lligui les dades que aporten totes aquestes fonts documentals de cara a donar una visió de conjunt el més àmplia possible. Això no treu que puguem presentar una sèrie d'informacions recapitulatives.

Periodificació, quantificació, procedència, oficis. El treball clàssic distingeix les fases següents: ascen-

La imatge del francès com a jornaler del camp català ha esdevingut un arquetipus; tanmateix, continua essent certa pel que fa als segles XVI i part del XVII.

car permeten un treball en sèrie i fàcilment comparatiu i aporten dades sobre la procedència concreta i l'ofici del nuvi estranger. Tenen l'inconvenient de ser força escassos abans dels anys seixanta del segle XVI, quan la immigració ja tenia recorregut. A més, queden al marge els immigrants temporers i els que restaven solters, col·lectius que, en aquest sentit, podien ser prou importants. Això sí, sabem quins eren els que feien una aportació real al creixement de la població. El terreny dels sacramentaris es pot acabar de completar amb la consulta de llibres com ara els de baptismes, de defuncions (que permeten obtenir la visió retrospectiva) i les llibretes de compliment pasqual

gran interès. De fet, fou el document base utilitzat per J. Nadal i E. Giralt en el treball de referència de 1960.

Si bé aquests han estat els recursos documentals més explotats, com que de francesos i occitans n'hi havia arreu treuen el cap, també, en múltiples lligalls: processos civils i criminals de les justícies reials, senyorial laica i eclesiàstica i inquisitorial; expedients per a l'obtenció de llicència per a poder-se casar (el francès havia d'acreditar que no havia pres muller al seu país, i que no hi havia tornat); capítols matrimonials i testaments; registres hospitalaris (ha estat modèlicament emprat el de la Santa Creu de Barcelona); fons municipals (fiscalitat, provisions de càrrecs,

La immigració occitana resultà una important aportació de sang nova, afavorí la renovació de manufactures –com la draperia–, de tècniques de construcció i deixà un innegable rastre en l'antroponímia

dent, de 1500 a 1540; plena, de 1540 a 1620 (els marits francesos assoleixen màxima representació a finals segle XVI); descendent (a causa de l'empitjorament de la situació catalana i la millora de la francesa); de certa represa, a partir de 1660, quan la immigració guanya en qualitat allò que perd en quantitat. Val a dir que la primera de les etapes ressenyades escapa a l'estudi amb el concurs de les fonts tradicionals, mentre que la darrera presenta notables diferències espacials.

Segons Nadal i Giralt, entre el 1575 i el 1625 la mitjana de marits francesos en les parròquies dels Sants Just i Pastor de Barcelona, Cassà de la Selva, Palamós, Llavaneres, Vilafranca del Pe-

PLANETA / EDICIONES PRIMERA PLANA

Dalt camperols, una de les professions més emprades pels immigrants del nord. A la dreta, retrat de Lluís XIII de França i comte de Barcelona.

nedès i Creixell atenyia un percentatge del 13,4. A títol individual, sobresurten els alts valors barcelonins (23,1%). Aquests resultats són propers als obtinguts per altres historiadors a Sant Sadurní d'Anoia (20%), Mataró (els mateixos Nadal i Giralt) i Sant Andreu de la Barca (19%), Igualada (15%), Rubí i Sant Celoni (13,5%). I encara que hi ha xifres molt més altes (com l'espectacular 42% de Sant Boi de Llobregat), també en podem trobar de força més discretes, com el 9,5% de Cervera, el 8,8% de mitjana comarcal de pobles del Vallès Oriental, el 7,5% mitjà de la Conca de Barberà, el 6,7% de Solsona, i el 6,5% de Tossa de Mar.

Pel que fa a la procedència concreta cal atendre el bisbat, especificat sovint en les actes de matrimoni i també a la Matrícula de 1637. Segons aquesta, a la costa catalana residien 1.208 immigrants nascuts a la zona pirinenca, 656 a la llenguadociana i 379 a les terres del Massís Central. Els nuvis de l'àrea dels Pirineus també són majoritaris arreu i el bisbat més sovint esmentat és el de Comenge, a la zona central de la serralada. Resulta molt més difícil de localitzar els noms de pobles i viles, car els topònims figuren catalanitzats i escrits segons la pronúncia del declarant.

Es possible d'establir un paral·lelisme entre geografia de la immigració i ocu-

pació professional. No cal trencar amb la imatge, que ha esdevingut un arquetipus, del francès com a bracer, jornal·ler o mosso del camp català dels segles XVI i primera meitat del XVII. I no cal fer-ho perquè continua sent certa a grans trets. Però s'ha de tenir present, també, la gran diversitat d'oficis que eren exercits en el camp de la menestralia: teixidors de llana i de lli, mestres de cases, fusters, ferrers, sabaters, sastre. Destaca el de serrador, en el qual la presència occitana era remarcable.

A manera de conclusió. A hores d'ara disposem d'una cinquantena de treballs que han estat dedicats a l'estudi de la immigració occitana en diversos indrets de la Catalunya moderna. Tot i el diferent grau d'aprofundiment, d'ús de fonts documentals i àdhuc d'enfocament que presenten, és possible i recomanable de dur a terme una sèrie de consideracions que ens han de permetre centrar l'estat dels coneixements.

Primera: en els pobles petits i estrictament rurals la presència francesa fou reduïda. Segona: els percentatges més elevats es donen a la zona litoral i en els llocs d'activitat econòmica diversificada; per tant, anotem major capacitat d'atracció de ciutats i viles grans. Tercer: sembla ser que ens trobem davant un col·lectiu sotmès a una notable mo-

bilitat espacial, que seguia camins dilatats a la recerca de feina, fet que el fa difícil de resseguir i tractar amb fredes estadístiques.

I encara una darrera remarca, de caràcter global. Nadal i Giralt pretenien que, sense la immigració ultrapirinenca, "el Principat no hauria pogut tancar la ferida, tan profunda, oberta per les pestes del segle XIV i la crisi del segle XV". A la llum de les dades actuals, sembla defensable que els immigrants haurien estat un ajut, però no pas la causa fonamental del creixement demogràfic d'aquell període i del segle XVI i la primera meitat del XVII. Sense cap mena de dubte, les claus del desenvolupament demogràfic s'haurien de buscar, també, en el creixement vegetatiu (balanç entre baptismes i defuncions) i, dintre d'aquest, en la reducció de la mortalitat catastròfica adulta.

En resum, la immigració occitana resultà una important aportació de sang nova, afavorí la renovació de certes manufactures —com la draperia—, de tècniques de construcció i d'urbanització i deixà un innegable rastre en l'antroponímia. De fet, molts cognoms que es creuen catalans provenen de més enllà dels Pirineus. Són alguns dels lligats del "temps dels francesos".

Valentí Gual Vilà